

УДК 330:001.12

Н.В.РАЛІЄ

Київський національний університет технологій та дизайну

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНИХ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

У статті розглядаються теоретичні та методичні засади актуальних напрямів розвитку економіки, які ґрунтуються на механізмах використання інформації та знань як основних засобів виробництва.

Ключові слова: еволюційна економіка, інформаційна економіка, інноваційна економіка, мережева економіка, когнітивна економіка, економіка знань, нейроеконіка, наноекономіка.

Соціально-економічні процеси в суспільстві за останні декілька десятиліть характеризуються бурхливими трансформаціями, спричиненими, в першу чергу, високим рівнем розвитку інформаційних технологій та засобів телекомунікації, їх доступністю, поширенням та проникненням у всі сфери людської діяльності, по-друге, становленням категорій «інформація» та «знання» як основних ресурсів виробництва та засобів досягнення економічного зростання. Також, останні науково-технологічні досягнення можна вважати однією з причин активізації глобалізаційних процесів світової економіки. Сучасна інформаційна революція та глобалізація знаменували перехід в розвитку від індустріального до становлення постіндустріального суспільства, в якому першочергового значення набуває ефективне використання інформації, створення та матеріалізація знань у вигляді інновацій та інтелектуальних продуктів. Світова фінансова криза виявила недоліки та прогалини неокласичної парадигми в економіці та визначила нагальну потребу в пошуку альтернативних концепцій розвитку економіки.

В статті наведений огляд таких економічних напрямів як еволюційна економіка, інформаційна економіка, інноваційна економіка, мережева економіка, когнітивна економіка, економіка знань, нейроеконіка та наноекономіка.

Об'єкти та методи дослідження

Об'єктом дослідження виступають теоретичні та методологічні принципи побудови нових економічних концепцій вітчизняних та зарубіжних вчених.

Згідно проведеного аналізу останніх наукових праць і досліджень виявлено інтенсивний інтерес та широке коло дискусій щодо формування нових напрямів розвитку економічної думки.

Велика кількість науковців, починаючи з філософів, соціологів, психологів та закінчуючи спеціалістами з ІТ-технологій та економістами, розробляють і досліджують основні аспекти нової економічної парадигми.

Ці аспекти досліджуються у роботах таких зарубіжних вчених: Д.Белл, Дж.Гелбрейт, П.Друкер, Г.Кан, М.Кастельє, А.Кінг, Я.Корнаї, Р.Крайбіх, Б.Ландв'є, Й.Масуда, Д.Плевник, Д.Рісмен, Т.Сакайя, Ж.Сапір, Д.Танскотт, Т.Умесао, Д.Шнайдер та ін.

В українській і російській науковій літературі над розв'язанням проблем становлення і розвитку нових економічних напрямів працюють такі вчені, як Л.Абалкін, В.Александрова, Ю.Бажал, І.Бойко, С.Бобилев, В.Геєць, С.Гнатюк, Д.Дубов, В.Іноземцев, Р.Капелюшніков, Г.Клейнер, В.Коган, В.Макаров, Б.Мільнер, В.Миронов, Н.Нікандров, І.Новікова, В.Плескач, Л.Поляков, В.Рубан, В.Савельєв, Е.Соловйов, Т.Степанова, Д.Тищенко, О.Чубукова, А.Чухно, Л.Федулова, В.Філіпов та інші.

Постановка завдання

Не зважаючи на підвищений науковий інтерес до об'єкту дослідження, процес формування, альтернативної неокласичній, економічної парадигми знаходиться в стадії становлення і не має точно окресленої методології. Також актуальність вибору теми дослідження визначається тим, що розвиток теоретичних напрямів вимагає певної систематизації та чіткості визначення категоріального апарату.

Метою даної статті є огляд та аналіз основних сучасних концептуальних поглядів вчених на шляхи розвитку економіки в розрізі формування нової суспільної формації, заснованої на приматі інтелектуальної праці над фізичною та підвищенні соціально-економічної цінності інтелектуальної складової економіки.

Результати та їх обговорення

Криза неокласичної парадигми в економіці була спричинена об'єктивними соціо-економічними процесами, які не можливо підпорядкувати чіткій лінійності. Сучасна економічна реальність відзначається тим, що економічні агенти не діють в межах раціональності «*Homo oeconomicus*». Динамічність та нелінійність економічних процесів знайшли своє відображення в еволюційній економічній теорії австрійського економіста Йозефа Шумпетера, яка приділяє головну увагу дослідженню наочного, змістовного боку економічної динаміки на тривалих інтервалах часу, коли виявляються нелінійні властивості еволюціонуючих економічних систем (наприклад, зміна технологічних укладів у результаті науково-технічного прогресу і інноваційної діяльності, що приводить до природного відмирання цілих галузей) [1].

Методологічною основою еволюційної економіки є теорія адаптивних систем та моделі біологічної еволюції. Згідно із сучасними системними уявленнями аналогія між біологічною та економічною еволюцією є цілком обґрунтованою. Так, і біологічний, і економічний розвиток відбуваються нерівномірно, періоди повільної еволюції змінюються лавиноподібними процесами та кризовими етапами.

Еволюційний підхід до розвитку економіки розглянуто у дослідженнях Е.Тоффлера. У своїй роботі «Третя хвиля» він відзначає історичну зміну епох і третю хвилю цих змін, що не являється прямолінійним розширенням індустріального суспільства, а радикальною зміною напрямку, що буде засвідчено цілковитим перетворенням, не менш революційним, ніж його принесла з собою індустріальна цивілізація 300 років тому [2]. Так, індустріальна епоха змінюється новою інформаційною і формує інформаційну економіку.

Сьогодні існує різна інтерпретація терміну «інформаційна економіка», що природно впливає на формулювання її цілей і завдань. На Заході інформаційну економіку схильні розглядати як частину економіки, яка відноситься до роботи з інформацією, а також комп'ютерну індустрію. Але це, по суті, те ж саме, що вважати «індустріальну економіку» частиною аграрного укладу. У результаті, досягнення комп'ютерної індустрії спрямовані на автоматизацію економічних процесів традиційного «індустріального» укладу, що показує сьогодні незначний економічний ефект, особливо в сфері зайнятості населення. Разом з тим, концепція переходу до 6–7 технологічного укладу передбачає створення робочих місць, мало пов'язаних з реальним виробництвом, а більше – з виробництвом інформації і знань. Тому термін «інформаційна економіка» необхідно сприймати як перехід до іншого

укладу суспільних відносин, обумовленому зміною характеру праці та розвитком продуктивних сил (засобів виробництва і соціуму) [3].

Концепція технологічного детермінізму в економічній думці пов'язана з системою технологічних укладів виробництва. Тобто, перехід від одного до наступного технологічного укладу формує новий тип економіки. Таким чином, основою поступального економічного розвитку можна зазначити інноваційну економічну концепцію. Інноваційна економіка – це тип економіки, заснованої на потоці інновацій, на постійному технологічному вдосконаленні, на виробництві та експорті високотехнологічної продукції з дуже високою додатковою вартістю і самих технологій. Передбачається, що при цьому в основному прибуток створює інтелект новаторів і вчених, інформаційна сфера, а не матеріальне виробництво і не концентрація капіталу. Інноваційна економіка передбачає надмірну кількість агентів на кожній стадії інноваційного процесу: надлишок знань, ідей, розробок, патентів, компаній, підприємств, інфраструктур. Надлишок наукових відкриттів та ідей ініціюється незалежно від того, чи будуть вони доведені до виробництва і споживача. Незалежно від цього відбувається стимулювання освіти. Це робиться за рахунок будівництва центрів колективного користування науковим обладнанням, технопарків, особливих податкових зон, пільг і дотацій.

Поширення інновацій, трансфер технологій в сучасному глобалізованому світі відбувається завдяки розвинутих інформаційно-комунікаційним технологіям. Широке використання мережі Інтернет в економічній діяльності та бізнесі призвело до формування концепції мережевої економіки як одного з напрямів розвитку економіки.

У доповіді Європейської Комісії, сутністю мережевої економіки є створення віртуального середовища в якому будь-яка компанія або індивід, що знаходиться в різних точках економічної системи, можуть контактувати легко із мінімальними витратами з будь-якою іншою компанією або індивідом спільної роботи для торгівлі, для обміну ідеями і ноу-хау [4]. Мережеву економіку слід сприймати як особливу форму економічної діяльності, що базується на горизонтальних зв'язках, глобальному електронному середовищі, з переважанням в якості важливих елементів продуктивних сил знань, інформації та взаємовідношень, що забезпечують миттєву реакцію на попит та пропозицію, оскільки природа мережевої економіки заснована на багатоманітних зв'язках між суб'єктами відносин [5].

Потреба в поясненні часткової ірраціональності поведінки економічних агентів створила засади для використання когнітивного підходу в економіці. Так, когнітивна психологія стає фундаментальною областю досліджень розуміння людської діяльності в економічній сфері, і стає основою формування міждисциплінарного підходу – когнітивної економіки. Когнітивна економіка поєднує в собі принципи динамічності і складності економічних процесів та методів когнітивістики, міждисциплінарного наукового напрямку, що об'єднує теорію пізнання, когнітивну психологію, нейрофізіологію, когнітивну лінгвістику і теорію штучного інтелекту. У когнітивістиці спільно використовуються комп'ютерні моделі, взяті з теорії штучного інтелекту, і експериментальні методи, узяті з психології і фізіології вищої нервової діяльності, для розробки точних теорій роботи людського мозку. Когнітивний напрям економіки пропонує міждисциплінарний підхід до вивчення механізмів рішення проблем вибору та прийняття рішень людиною, пояснення природи та еволюції організацій і економічних інститутів, в умовах, що характеризуються структурною невизначеністю.

Близьким до когнітивної концепції є напрям нейроекономіка - міждисциплінарний напрямок в науці на перетині предметів економічної теорії, нейробіології і психології. Основне завдання цього напрямку – пояснення вибору при прийнятті рішень, розподілі ризику і винагороди. Методологія нейроекономіки включає лабораторні спостереження за економічною поведінкою піддослідних (людей і мавп) з одночасним дослідженням діяльності їх головного мозку.

Нейроекономічна революція в економіці пройшла декілька основних етапів розвитку зовсім нещодавно, зокрема, публікація 2 роки тому книги невролога Пола Глімчера «Основи нейроекономічного аналізу» – недвозначна варіація назви класичної роботи 1947 року Пола Самуельсона «Основи економічного аналізу», допомогла розпочати революцію в економічній теорії.

Дослідження проблематики особливостей функціонування свідомості людини та виявлення механізмів прийняття рішення людиною як економічним агентом і досі складає широке поле невирішених питань. Ірраціональність прийняття економічних рішень окремими індивідами та виведення однозначних факторів впливу на сам процес прийняття рішення робить неможливим застосування мікроекономічної теорії до таких «нанооб'єктів» економічної діяльності. Так з'явився термін «наноекономіка», вперше в роботі Кеннета Ерроу в 1987 году.

За концепцією К.Ерроу, економічний агент повинен розглядатися не тільки як елемент загальної системи, але і як власне система, при цьому специфічність «людського капіталу» потрібно враховувати не менше, ніж специфічність активів; виникає необхідність побудови теорії, що описує частково ірраціонального в загальному випадку агента, що має творчий дар і є схильним не тільки до «алгебри» розрахунків найкращого результату, але і до нелогічного, часом натхненного, а часом й апатичного пошуку економічної істини [6].

Найактуальнішим та найбільш повно відображаючим сучасним напрямом розвитку економічної думки, на нашу думку, є концепція економіки знань. Так, ця концепція в своїй основі має інноваційно-інновативну природу економічного розвитку, застосовує переваги мережевих технологій для розповсюдження та нарощування якісних соціально-економічних перетворень, носить еволюційний характер розвитку та організовується навколо категорії «знання яке породжує нове знання». Носієм базису економіки знань є людина з потенціалом креативності, здатності до постійного самонавчання та вдосконалення своїх інтелектуальних якостей. Природа інтелектуальної складової цього концепту економіки є двоякою: знання, уречевленні в інноваціях та інших кінцевих продуктах інтелектуальної праці, являються товаром і фактором виробництва, з іншого боку, знання є суспільним благом, невід'ємним результатом наукових досягнень минулих поколінь. В суспільстві, що буде побудовано на істинних знанневих засадах, на нашу думку, з'являться всі можливості для всебічного розвитку особистості та створяться умови для якісних соціально-економічних перетворень.

Висновки

Підводячи підсумок, можна зробити такі висновки:

Сучасний рух економічної думки спрямований на пошук нової парадигми, яка б відображала реально існуючі економічні взаємозалежності в умовах подальшої ускладненості макрооб'єктів економіки та відповідала б на виникаючі питання поведінки нанооб'єктів економічних відносин.

Цей пошук спричинений наявною кризою неокласичної парадигми.

В основі суспільного розвитку на перший план виходить такий ресурс як інформація та її якісне утворення – знання.

Знання як економічна категорія, що лежить в основі забезпечення конкурентоздатності економічних суб'єктів на глобальних ринках, має двояку природу – являється як економічним ресурсом і товаром, так і суспільним благом.

Інформаційна економіка та її логічний розвиток до мережевої інформаційної економіки, дає змогу швидкому поширенню інновацій у всі сфери життя суспільства.

Розуміння механізмів прийняття рішень економічними агентами породжує такі економічні концепції, як когнітивна економіка, нейроеконіміка та наноекономіка.

В розрізі сучасного соціально-економічного розвитку лише конвергенція сфер науки, освіти, економіки та симбіоз сучасних біотехнологій з інформаційними, створює засади для розбудови нової суспільної формації, основою якого є економіка знань.

Список використаної літератури

1. Вітлінський В. В. Моделювання економіки: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 408 с.
2. Тоффлер Е. Третья Хвиля. – К.: Вид. дім «Всесвіт», 2000. – 480 с.
3. Корнійчук Б. В. Інформаційна економіка. Навчальний посібник. -СПб.: Питер, 2006.– 400 с.
4. Status Report on European Telework: Telework 1997, European Comissin Report, 1997, p.18.
5. Галайда В.А. Глобализация и регулирование сетевой экономики в современных макроэкономических системах : дис. д-ра. экон. наук / В.А. Галайда. – М.: ГУУ, 2005.
6. Клейнер Г. Наноекономика: – «Вопросы экономики», 2004, № 12

Стаття надійшла до редакції 18.10.2012

Основные тенденции современных направлений развития экономики

Ралле Н.В.

Киевский национальный университет технологий и дизайна

В статье рассматриваются теоретические и методические принципы актуальных направлений развития экономики, основанные на механизмах использования информации и знаний как основных факторов производства.

Ключевые слова: эволюционная экономика, информационная экономика, инновационная экономика, сетевая экономика, когнитивная экономика, экономика знаний, нейроэкономика, наноекономика.

Major trends in modern economic development directions

Ralle N.

Kyiv National University of Technology and Design

The article examines the theoretical and methodological foundations of current trends of economic development based on the mechanism of the using of information and knowledge as the main means of production.

Keywords: evolutionary economics, information economics, innovation economics, network economics, cognitive economy, knowledge economy, neuroeconomics, nanoeconomics.